

У публіцистичних текстах номінативні речення виконують й композиційну роль: вони служать експозицією, своєрідним зачином. Уникаючи довгих описів, загальників, автор за допомогою номінативних речень прямо вводить читача в дію: *«Вода. Багато можна розповісти про те, що зробила вода для туркменського краю. Приклади й цифри красномовні. Вода дала життя цьому краю, вода запалила в ній багаття знання... Так вирішується проблема тамування спраги. Спраги до знань і звичайної фізичної спраги, від якої вмирали люди і земля»* (В. Коротич).

У художній, образній мові номінативні речення поза таким контекстом можуть справити враження випадкового ряду слів, не пов'язаних між собою. Невдале їхнє використання може призвести до непорозуміння.

Отже, номінативні речення функціують в особливих умовах – на широкому контекстуальному фоні, серед інших двоскладних речень. Використання номінативних речень творцями публіцистичного слова – цілком закономірне явище. Воно відзначається характеризуються виразним емоційно-експресивним колоритом.

Література

1. Бабайцева В. В. Односоставные предложения. Москва: Просвещение, 1968. 121 с.
2. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2005. 270 с.
3. Брицин В. М. Односкладні речення в українській мові. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 81–87.
4. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ: Наук. думка, 1992. 224 с.
5. Курс сучасної української літературної мови: Синтаксис / за заг. ред. Л. А. Булаховського. Київ: Рад. шк., 1951. 336 с.

Дриг О. С.,
магістрант,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент С. М. Глазова

ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У сучасному мовознавстві прийнято розглядати речення в комплексі трьох його аспектів, а саме: формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного та комунікативного. Перший аспект, що спрямований у мовну сферу, є одним із основних. Загальною особливістю формально-синтаксичного аспекту всіх конструкцій, як простих, так і складних, є їхня автономність і самодостатність

відносно зовнішніх показників. Безсполучникові складносурядні речення на сьогодні не достатньо описані з позицій функційно-категорійної граматики.

Мета – дослідити формально-синтаксичну організацію безсполучникових складносурядних речень у сучасній українській мові з опертям на засадничі принципи функційно-категорійної граматики.

До формальних ознак речення зараховують кількість складників, тобто предикативних частин, їхні граматичні характеристики, особливості синтаксичного зв'язку, наявність або відсутність засобів вираження цього зв'язку, а також внутрішнє формальне членування складних синтаксичних конструкцій.

Основним розрізнявальним формально-граматичним фактором речень, зокрема безсполучникових складносурядних, виступає наявність сурядного зв'язку між компонентами розглянутих синтаксичних конструкцій, що відрізняє їх від інших типів складних речень. «Складносурядні речення являють собою клас синтаксичних конструкцій, диференційною ознакою яких є синтаксична рівноправність поєднаних сурядним зв'язком предикативних частин щодо всього складного речення як цілісної синтаксичної одиниці» [1, 297]. Безсполучникове складносурядне речення є варіантом сполучникового складносурядного. Його легко можна трансформувати, уводячи між предикативними частинами сурядний сполучник: *Навіть молода із блідим, перекошеним від жаху обличчям стояла нерухомо поруч мертвого нареченого, у затерплій руці вона автоматично стискала келих від шампанського* (Леся Демська) → *Навіть молода із блідим, перекошеним від жаху обличчям стояла нерухомо поруч мертвого нареченого, і в затерплій руці вона автоматично стискала келих від шампанського*.

Наступною обов'язковою граматичною ознакою предикативних частин безсполучникового складносурядного речення є те, що вони мають категорію предикативності. Ця категорія може бути реалізована як безпосередньо в структурі цього складника (у цьому випадку структурна схема частини складної конструкції збігається зі структурною схемою самостійного простого речення), так і за допомогою синтаксичного оточення. М. Мірченко розглядає предикативність як «комплексну категорію, надкатегорію, яка виражає відношення повідомлюваного в реченні до дійсності, формує речення як комунікативну синтаксичну одиницю» [2, 193].

Безсполучникові складносурядні конструкції, як і інші типи складних речень, поліпредикативні, що проявляється в багаторазовому вияві категорії предикативності, бо розглядані синтаксичні структури мають дві або більше предикативних частин. Відповідно до цієї формально-синтаксичної категорії можна виокремити формально елементарні і формально неелементарні, ускладнені, безсполучникові складносурядні речення. Перші синтаксичні одиниці складаються лише з двох предикативних частин, а другі – із трьох або більше складників: *Алкоголь робить тебе похмурим і непоступливим, алкоголь заряджає тебе на тривалу позиційну боротьбу* (Сергій Жадан); *Кав'ярні в центрі працюють цілодобово, на вулицях безкоштовно розливають гарячу каву,*

десятки тисяч киян дають новоприбулим притулок у своїх домівках...
(Оксана Забужко).

За допомогою безсполучникового зв'язку мовець може формувати відкриті або закриті синтаксичні конструкції. Це залежить відповідно від граматичної природи, а також семантико-синтаксичних відношень. Граматична характеристика речення співвідноситься з формальною елементарністю / неелементарністю. Коли синтаксична структура є закритою, то складносурядна безсполучникова конструкція формально елементарна: *Рух очищає, безрух убиває* (Юрій Винничук) – структура з протиставними семантико-синтаксичними відношеннями є закритою. Коли ж структурна модель відкрита, то речення можуть бути і формально елементарними, і ускладненими, тобто формально неелементарними: *Разом вони здатні на будь-які чудеса та геройські вчинки, разом їх важко спинити й неможливо ігнорувати* (Сергій Жадан). Оскільки структура відкрита, можемо розширити це речення, додаючи предикативні частини: *Разом вони здатні на будь-які чудеса та геройські вчинки, разом їх важко спинити й неможливо ігнорувати, разом вони звернуть гори, разом вони зможуть усе.*

Наступною формально-граматичною характеристикою всіх безсполучникових складносурядних речень є порядок розташування структурних складників. Він може бути як вільний, так і фіксований. При вільному порядку розташування предикативних частин переміщення компонентів конструкції не впливає на її семантику: *На подвір'ї миготіла блискавка, йшов сильний дощ* (З розмовного мовлення) → *На подвір'ї йшов сильний дощ, миготіла блискавка.* Фіксований порядок розташування предикативних одиниць передбачає неможливість перестановки складників: *Екран спочатку став чорним, потім увімкнулось зображення – невелика кімната зі стінами кольору небесної блакиті, сучасним диваном у лівому дальньому кутку й підвісною полицею з книгами та дисками* (Макс Кідрук).

Порівняно нещодавно в українському мовознавстві почали виділяти ще одну визначальну формально-граматичну й семантико-синтаксичну ознаку складносурядних речень – спосіб оформлення незалежної предикації, що розкриває специфіку процесу утворення складних речень. Типові безсполучникові складносурядні речення становлять переважну кількість у сучасній українській мові. У них мовець реалізує результат мислення, а ситуації, про які йде мова, усвідомлені ще до початку мовлення: *Пасажирські сидіння стирчали під різними кутами, окремі провалились, застрявши в підлозі між салоном і багажним відсіком* (Макс Кідрук). Що стосується специфічних безсполучникових складносурядних речень, то друга частина таких конструкцій виникає пізніше, ніж основне висловлення, і доповнює останнє: *Наука може «до всього докопатися», навіть золото, мовляв, з морської води добувають* (Микола Трублаїні).

Отже, основними формально-синтаксичними характеристиками безсполучникових складносурядних речень є наявність сурядного зв'язку, поліпредикативність. Розглядані конструкції можуть бути формально

елементарними або неелементарними, відкритими або закритими, типовими або специфічними, мати вільний або фіксований порядок розташування предикативних частин.

Література

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: підручник. Київ: Либідь, 1993. 368 с.

2. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій. Вид. 2-ге, переробл. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. 393 с.

Дрюк Н. О.,

магістрант,

Бердянський державний педагогічний університет

Концур Т. В.,

магістрант,

Бердянський державний педагогічний університет,

науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **С. М. Глазова**

ТИПОЛОГІЯ ОДНОСКЛАДНИХ НОМІНАТИВНИХ РЕЧЕНЬ У ПРОЗОВИХ ТВОРАХ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО

В історії культури нашого народу є діячі, які яскраво й багатогранно відобразили у своїй творчості неповторну душу народу, його національну своєрідність та поетичну вдачу. Серед них й український прозаїк, поет, публіцист, один з основоположників пореволюційної української прози Микола Хвильовий (Фітільов). Він неперевершений майстер, що вмів передавати безпосередні враження миттєвих настроїв через предметну чи пейзажну деталь. Проте, нажаль, все, здійснене ним, зосталося в скарбниці української культури як одна з найпрекрасніших, найяскравіших її сторінок, як запорука майбутнього розквіту, вимріяного поетом-патріотом.

Основними для творчої манери культурного діяча Миколи Хвильового є проблеми людини в її стосунках з революцією та історією, людини, яка відчула весь трагізм буття сучасного їй світу. Така забарвленість характерів героїв М. Хвильового найчастіше є передумовою того, що вони вступають у гострий конфлікт із своїм часом, його одновимірною буденністю. Так, аналіз прозових творів автора дозволяє стверджувати, що письменник використовує еліптичні, номінативні, неповні речення, речення суб'єктивної оцінки, конструкції прямої мови, риторичні запитання, вставні слова та безсполучникові речення. Безумовно, таке спрямування дослідження є **актуальним**, оскільки народна мова його творів є малодослідженою.

Мета дослідження – представити типологію односкладних номінативних речень у прозових творах Миколи Хвильового.